

УДК 81'36:371.671]:61

**ПРО СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА
З ГРАМАТИКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ 1 КУРСУ
Алексєнко Т.М., Іванова Т.А., Манівська Т.Є. (Харків)**

У статті розглядаються основні складові моделі навчального посібника з граматики, дається методичне обґрунтування організації навчання даному аспекту, описується система завдань та вправ з формування мовної компетенції студентів-медиків першого курсу.

Ключові слова: мовна компетенція, граматичний аспект, система завдань.

В статье рассматриваются основные составляющие модели учебного пособия по грамматике, дается методическое обоснование организации обучения данному аспекту, описывается система заданий и упражнений по формированию языковой компетенции студентов-медиков первого курса.

Ключевые слова: языковая компетенция, грамматический аспект, система заданий.

Basic components of the grammar schoolbook's models have been considered in this article. Methodic basis of this aspect training organization has been given/ System of exercises and tasks in forming linguistic competence of the 1-st year medical students has been also described.

Key words: linguistic competence, grammar aspect, system of exercises.

Основне завдання навчання іноземних студентів-нефілологів – це практичне оволодіння мовою як засобом спілкування та навчання. Прагматична мета вивчення мови обумовлює практичну, комунікативну спрямованість усього процесу навчання.

Однією з вирішальних умов оволодіння мовою є відповідність рівня мовної компетенції учнів характеру здійснюваної ними мовленнєвої діяльності. Мовну компетенцію розуміють як потенціал лінгвістичних знань людини, як уміння будувати та аналізувати формально правильні речення, що відповідають нормам даної мови, як володіння мовними засобами, тобто мовними одиницями та граматичними правилами, як знання одиниць усіх рівнів [3].

Стаття присвячена одній із *актуальних* проблем сучасної методики – проблемі формування мовної компетенції студентів, зокрема медичного профілю навчання. Питання формування мовної компетенції, номенклатура граматичних засобів, їх описання, принципи відбору, методична організація їх засвоєння потребують подальшого вивчення і розвитку відповідно до різних профілів навчання, зокрема медичного.

Організація засвоєння граматичного аспекту стає можливим тільки за умов комплексного обліку мовних та мовленнєвих потреб учнів. Це означає, що під час навчання граматики повинні враховуватися два основні фактори: комунікативні потреби учнів, „відповідне науково та прагматично обґрунтоване описання мови в цілому та тих функціональних підсистем, вибір яких повністю визначається комунікативними потребами учнів” [7: 57].

Використання підручників та посібників із граматики, які не враховують комунікативні потреби учнів, призводить до того, що вивчення мови та розвиток мовленнєвої діяльності відокремлюється, оволодіння мовленнєвою діяльністю та засвоєння мовної системи

існують незалежно одне від одного, граматична складова навчання, з одного боку, відстає від вимог мовленнєвого спілкування у реальній навчальній діяльності, а з іншого боку – може включати в себе надлишкові елементи.

Відокремленість граматики в навчанні також призводить до пониження її ролі у комунікації, зменшення коректності мовлення учнів.

Навчання мовних засобів без завдань мовленнєвого спілкування веде до розриву між лексико-граматичним матеріалом та реальними комунікативними потребами студентів у видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні та письмі).

У навчальній літературі існує низка фундаментальних підручників із граматики російської мови для просунутого етапу навчання, призначених для студентів природознавчого профілю (1; 4), використання яких під час навчання граматики неефективне, оскільки вони призначені для студентів природознавчого профілю та не задовольняють комунікативні потреби студентів-медиків, не враховують характер лексичного та граматичного мінімуму медичних спеціальностей.

Діючі підручники з наукового стилю мовлення для медичного профілю навчання (2; 5; 6) спрямовані на навчання професійного спілкування, внаслідок чого граматичний аспект у них подається фрагментарно та визначається змістом конкретного навчального тексту та комунікативним завданням уроку.

Усе визначене дає можливість сформулювати мету статті: описати основні складові моделі підручника з граматики, методично обґрунтувати організацію навчання цьому аспекту, розробити систему завдань і вправ для формування мовної компетенції студентів - медиків першого курсу.

На кафедрі мовної підготовки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна створено “Практичний посібник з граматики російської мови для студентів 1 курсу. Медичний профіль”. Під час розробки методичної стратегії і визначення змісту навчального посібника враховувались: комунікативні потреби студентів, актуальність граматичного матеріалу для сфери навчально-професійного спілкування, лексичний мінімум наукової лексики, пізнавальні інтереси учнів. Виявлення комунікативних потреб авторами розглядалось як вихідний пункт для визначення основних параметрів навчального посібника. Знання комунікативних потреб учнів дає можливість найбільш точно уявити, яким повинно бути описання граматичного матеріалу, принципи його відбору, презентації та засвоєння в умовах комунікативно спрямованого навчання.

Грамматичний матеріал посібника організовано за логіко – граматичним (системно-структурним) принципом, що, з одного боку, не порушує системність матеріалу, а, з іншого боку, забезпечує повторення вивченого матеріалу з поступовим його розширенням та поглибленням відповідно до комунікативних потреб учнів. Основна увага в навчальному посібнику приділяється засвоєнню засобів вираження граматичних відношень (суб’єктно-предикатних, об’єктних, означальних та інших) у простому реченні. Лексичне наповнення посібника відповідає комунікативним потребам студентів першого курсу медичного профілю навчання. Посібник містить 12 тем. Кожна тема має таку методичну організацію: завдання („Перевір свою граматику”) – граматичні таблиці – вправи – текст і завдання до нього – самостійна робота – завдання („Перевір себе”).

Кожна тема починається з розділу „Перевір свою граматику”, що містить завдання на перевірку володіння основними граматичними конструкціями даної теми. Включення даного розділу обумовлено, з одного боку, тим, що у студентів іноді завищена оцінка своїх

комунікативних можливостей у російському мовленні, яка провокується знанням лексико-граматичного матеріалу, його розпізнаванням на пасивному рівні. З іншого боку, виконання студентами завдань даного розділу до роботи над граматичною темою дозволяє викладачу визначити початковий рівень володіння мовними конструкціями, з'ясувати, які з них потребують тільки повторення та закріплення, а які – презентації та активізації.

Другий розділ „Грамматика” містить перелік лексико-граматичних конструкцій у вигляді таблиць і схем із граматичними коментарями та рекомендаціями з їх уживання в мовленні. Таблиці дають орієнтовну основу для правильної мовленнєвої поведінки, містять алгоритм дії, спонукають учнів свідомо підійти до структури майбутньої мовленнєвої дії. Презентація граматичного матеріалу у вигляді таблиць сприяє міцнішому запам'ятовуванню. Таблиці різноманітні за змістом. Окрім основних таблиць, що містять відомості про граматичні значення синтаксичних одиниць і засоби їх вираження, також вводяться додаткові. Наприклад, під час вивчення означальних відношень значну проблему складають не тільки семантичні значення даної теми, вираження яких обов'язкове для російської мови (що відображено в основній таблиці), але й правила утворення дієприкметникових форм, які знайшли відображення в додатковій таблиці з утворення дієприкметникових форм.

Розділ „Вправи” містить:

- вправи на спостереження;
- тренувальні вправи, що різняться ступенем активності;
- комунікативні вправи, які розвивають навички вживання структур в усному мовленні;
- тексти, що містять активні мовні одиниці, та робота з текстом;
- вправи на побудову текстів за схемами;
- контрольні вправи, які перевіряють засвоєння матеріалу учнями;
- вправи для самостійної роботи.

Така система вправ дає можливість учням не тільки засвоїти явище, яке вивчається, але й виробити навички його використання в усному і письмовому мовленні. Основна частина вправ призначена і спрямована на розвиток монологічного мовлення, на закріплення й активізацію медичної лексики, що відповідає комунікативним потребам студентів.

З метою кращого засвоєння матеріалу і його закріплення рекомендується задавати додому для писемного самостійного виконання вправи, які виконувалися в аудиторії.

Кожний урок переслідує дві мети:

- уведення й активізація граматичних структур;
- формування і розвиток певних навичок і умінь.

Система завдань побудована таким чином: уведення граматичного явища – тренування – закріплення. Прийоми роботи: слухання, спостереження – відтворення мовного зразка – інтенсивне і різноманітне його повторювання – заміна одного зразка іншим – упізнавання мовного зразка в тексті – самостійна робота. Вправи розподіляються на вправи на підставлення, трансформаційні, ситуативні і мають комунікативний характер.

Велике значення надається вправам на спостереження. Спостереження розуміється не як пасивний процес, коли учні просто знаходять у тексті явище, що вивчається, а передбачає активну розумову роботу. Пропонуються наступні вправи:

- знайдіть у тексті певні конструкції;
- складіть конструкції за зразком;

- замініть дану конструкцію іншою і поясніть, які відбуваються зміни в структурах і значенні;
- знайдіть у тексті синонімічні конструкції та ін.

Стадії закріплення знань відповідають тренувальні вправи, які містять різні операції з мовним матеріалом. Пропонуються наступні завдання:

- замініть конструкцію синонімічною;
- вставте слова та словосполучення в потрібній формі;
- складіть речення з певною структурою;
- передайте зміст поданих речень, використовуючи задану конструкцію;
- вставте замість крапок слова і словосполучення, подані в дужках у відповідному відмінку;
- вставте замість крапок необхідний за змістом предикат;
- передайте зміст даних речень, використовуючи конструкції та ін.

Мета наданих вправ – довести до автоматизму володіння структурами, що вивчаються. Принцип розвитку мовних навичок завжди визначався як провідний. Тому в практиці проведення занять і в посібнику міститься багато мовних вправ. Завдання питально-відповідного характеру:

- напишіть питання до поданих відповідей хворого;
- дайте відповіді на запитання, використовуючи конструкції, які вивчаються;
- напишіть відповіді лікаря на запитання хворого;
- довідайтесь про будову, склад, стан та ін.

Змістом вправ повинні бути реальні ситуації, з якими можуть стикатися учні в житті. Одне з завдань – приховати від учня граматичну мету завдання. Тому в завданнях звертається увага не на граматичне явище, а на ситуацію, яка вимагає для свого вираження тих граматичних форм, які відпрацьовуються. Пропонуються наступні завдання:

- розкажіть про фізичні та хімічні властивості речовин, використовуючи таблицю;
- порадьте хворому, другу та ін., що треба робити у даній ситуації;
- розкажіть про суглоби, використовуючи малюнок;
- погляньте на малюнок і доповніть вашу розповідь про лобну кістку та ін.;
- зробіть доповідь на наукову конференцію про ...;
- дізнайтесь у свого друга про будову, склад, характеристику та ін.

Таблиці, схеми, малюнки є наочною опорою і допомагають студенту в побудові монологічного висловлювання. Такі типи завдань наближають учня до реальних умов і реальної ситуації.

Пропонуючи дану систему вправ, ми намагалися відповідати принципу комунікативності (кожне речення має бути природним, нести інформацію, пов'язану з реальною дійсністю) і надавати навчальному процесу творчого характеру (учні повинні самостійно вирішувати мовне завдання, застосовуючи певні уміння і виявляючи свою ініціативу). У системі завдань запропонована методична система відповідає ще одній характеристиці – вправи мають бути ситуативними, тобто створюватися з використанням стимулів – вербальних або наочних, які примушували б учнів висловлювати свої думки.

Наступний розділ „Робота з текстом” містить у собі текст та завдання до нього. Вивчення комунікативних потреб студентів – медиків першого курсу висунуло як актуальне завдання навчального процесу підбір текстового матеріалу, оскільки найвищою

одиноцею навчання на просунутому етапі є текст. Текст розуміють як особливу комунікативну одиницю, що відокремлена від інших мовленнєвих одиниць [8]. Тексти підібрані за принципом презентації певних синтаксичних відношень і враховують функціонально-семантичні типи текстів, що притаманні для профільюючих дисциплін студентів першого курсу медичного профілю навчання. Це наступні типи текстів: опис, розповідь та повідомлення. Вправи до тексту послугують активізації синтаксичних структур у вільному мовленні, разом із тим дають і певні знання для формування вмінь та навичок, як усного наукового мовлення, так і писемного. Мета цих завдань – навчити учнів розуміти структуру наукового тексту, отримувати інформацію і бачити логіко-композиційну основу тексту, виділяти і формулювати основні положення тексту. У зв'язку з цим до текстових вправ уведений матеріал, який не мав відношення до синтаксичної теми, але допомагає вирішувати перераховані вище завдання. Треба мати на увазі, що текст, хоча й розташований після вправ, однак може бути введений паралельно або одразу після роботи з таблицями, у випадку, якщо студенти показують уміння оперувати граматичними конструкціями теми, що контролюються у розділі „Перевір свою граматику”.

Іншими словами, в посібнику ставиться завдання вивчення граматичної теми з наступним „виходом” у текст на базі вивчених лексико-граматичних конструкцій, а також навчання сприйняття і продукуванню текстів різноманітних функціонально-семантичних типів.

Відповідно до модульно-рейтингової системи навчання значно більшої уваги та часу потребує самостійна робота, правильна організація якої є найбільш ефективним засобом активізації творчої самостійності студентів.

Розділ „Самостійна робота” включає в собі текст на професійну тему і завдання до нього, а також вправи на побудову висловлювань, трансформаційні та ситуативні, що надає студентам змогу перевірити свої вміння та навички у використанні вивченого граматичного матеріалу. До тексту пропонуються різні завдання для перевірки знань студентів. Наприклад: дайте відповіді на запитання за текстом; закінчіть речення; замініть слова та словосполучення синонімічними; підготуйте переказ тексту за планом, схемою та ін.

Ефективність самостійної роботи студента залежить від різних факторів, у тому числі й від форм контролю. Однією з таких форм контролю є самоперевірка, тому завершальним розділом кожної граматичної теми є „Перевір себе”, де перед студентами ставиться завдання: „вставте замість крапок слова, подані нижче”. Студентам пропонується використовувати „слова для довідок”, наведені нижче після мікротексту.

Запропоновані складові (розділи) моделі навчального посібника з граматики, система завдань та вправ з урахуванням комунікативних потреб учнів підвищують ефективність формування мовної компетенції студентів – медиків першого курсу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Александрова А.С. Сборник упражнений по грамматике русского языка для студентов-иностранцев нефилологических факультетов вузов СССР (естественнонаучный профиль. I-II курсы) / А.С. Александрова, Э.С. Котницкая, Л.С. Муравьева. – М.: Рус.яз., 1989. – 285 с.

2. Алексеенко Т.Н. Учебник по русскому языку для иностранных студентов медико-биологических специальностей вузов Украины / Т.Н. Алексеенко, Э.Н. Джурко, А.Б. Чистякова, В.А. Шалаев. – Харьков: Константа, 1999. – 180 с.
3. Битехтина Г.П. Коммуникативные потребности учащихся и проблема формирования языковой компетенции студентов-нефилологов гуманитарного профиля / Г.П. Битехтина, Л.П. Клобукова // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы: Докл. сов. делегации. – М.: Рус.яз., 1988. – С.57–66.
4. Володина Г.И. Практический курс русского языка / Г.И. Володина, С.П. Курганова, Н.М. Лариохина, М.Н. Найфельд. – М.: Рус.яз., 1977. – 448 с.
5. Гейченко Е.И. Первые шаги в профессию. Учебник русского языка (профессиональная речь) для иностранных студентов I курса медико-биологического профиля / Е.И. Гейченко, Л.И. Васецка. – Запорожье, 2004. – 220 с.
6. Дьякова В.Н. Подготовка к клинической практике. Пособие по развитию речи для иностранных студентов-медиков. – СПб.: Златоуст, 2002. – 312 с.
7. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов // Рус. яз. за рубежом. – 1990. – № 4. – С.54–60.
8. Мотина Е.И. Язык и специальность: лингво-методические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов. – М.: Рус.яз., 1988. – 176 с.